

TRAGEDIA DIVIZIEI INFANTERIE ROMÂNE ÎN OPERAȚIUNEA „DEBREȚIN”, DIN OCTOMBRIE 1944

Serban Constantinescu

Operațiunea „Debrețin” s-a desfășurat pe teritoriul Ungariei în perioada 6-28 octombrie 1944, la ea participând și armata română cu scopul de a înfrânge forțele germano-ungare dispuse în spațiul cuprins între Carpații Occidentali și râul Tisa.

Armata noastră a participat la această acțiune militară de amploare cu un efectiv de 182.000 de oameni (17 divizii și alte unități și formațiuni)¹, în trei zone principale:

Debrețin - cu 5 divizii (1 infanterie-instrucție, 1 cavalerie-instrucție, 2,3 munte și Divizia „Tudor Vladimirescu”); Nyiregyhaza – cu 13 divizii (8 din cadul Armatei 4 – 3, 6, 9, 11, 18, 21 infanterie, 1 și 8 cavalerie, precum și 5 de la Debrețin; pe cursul mijlociu al Tisei – cu 4 divizii 2, 4, 19 infanterie și 9 cavalerie)²

Luptele pentru cucerirea orașului Debrețin – important centru economic, administrativ și nod de comunicații din partea de est a Ungariei au durat șapte zile. Unitățile române și sovietice au declanșat zilnic atacuri și contraatacuri atât la sudul localității cât și în flancuri; satele din apropierea Debreținului au fost cucerite, pierdute și recucerite în urma unor confruntări înverșunate. Ca o consecință a acestor bătălii în noaptea de 17-18 octombrie 1944, trupele germano-ungare, depășite pe flancuri și având spectrul încercuirii și distrugerii totale, au început evacuarea, luptând pentru menținerea liniei de retragere de la Nyiregyhaza³. În noaptea de 19 spre 20 octombrie 1944, diviziile române 3 munte și „Tudor Vladimirescu” (subordonate Corpului 33 armată sovietic), în cooperare cu unitățile Diviziei 337 infanterie sovietice au pătruns în Debrețin, reușind în cursul dimineții de 20 octombrie 1944 să elibereze complet localitatea. În timpul acestei operațiuni, Divizia 2 munte română (încadrată în Corpul 35 armată sovietic) a asigurat flancul drept, iar Corpul de cavalerie român (Diviziile 1 infanterie-instrucție și 1 cavalerie-instrucție) a acționat la flancul stâng fiind în compunerea Grupării mobile sovietic „General Pliev”⁴. În luptele care s-au dat în zona Debrețin, inamicul a pierdut trei divizii germane, o divizie ungară, 26 avioane, 138 tancuri, 130 tunuri, precum și alte mijloace tehnice de luptă⁵. După bătălie Comandamentul sovietic a elogiat vitejia și eroismul trupelor române care au avut un rol important în eliberarea Debreținului, acordând Diviziei „Tudor Vladimirescu” cinstea de a purta în viitor numele acestui oraș.

După pierderea Debreținului, inamicul a trecut la organizarea unui nou aliniament de apărare, care se sprijinea pe masivele împădurite de la nord de oraș și pe calea ferată Debrețin-Budapesta; ofensiva pentru depășirea acestui obstacol, la care au participat și 5 divizii române, subordonate în continuare unor mari unități sovietice, a început în noaptea de 21 spre 22 octombrie 1944.

Paralel cu acțiunile militare desfășurate pentru eliberarea Debreținului, diviziile 2, 4, 19 infanterie și 9 cavalerie, din compunerea Armatei 1 române, în perioada 10-29 octombrie 1944, au acționat pe cursul mijlociu al Tisei. Pentru început, marile unități române au înlocuit diviziile sovietice aflate în capetele de pod de la

Mindszent, Csomgrad și Töszeg⁶ La 12 octombrie 1944, Divizia 19 infanterie, comandată de generalul Mihail Lăcătușu, a trecut Tisa fiind prima mare unitate românească care a traversat râul în acest război. În această misiune riscantă s-au distins printr-un curaj remarcabil militarii Regimentului 96 infanterie, comandat de locotenent-colonel Gavrilă Cosma, care după traversarea Tisei, sub focul ucigător al inamicului au pornit un viguros atac, în urma căruia a fost salvată situația dificilă în care se găsea Divizia 243 sovietică.

Înaintarea vertiginoasă a grupului de forțe româno-sovietic spre nord-est în direcția Debrețin, a dat naștere la o situație critică prin descoperirea flancului stâng al trupelor noastre din zona Szolnok și totodată s-a neglijat alinierea frontului și a legăturilor între marile unități.⁷ Situația a fost exploatată prompt de inamic, care la 19 octombrie 1944, trecând Tisa a atacat flancul și spatele forțelor româno-sovietice. Contralovitura inamică a fost de valoarea a două divizii, din care una blindată și alta motorizată și înaintând pe o adâncime de 40 km. Au încercuit complet Divizia 4 infanterie, comandată de generalul Platon Chirnoagă, amenințând chiar desfășurarea operațiilor de la Debrețin.⁸ Generalul Chirnoagă și-a trecut întreaga infanterie pe malul de vest al Tisei, lăsând pe cel de est o acoperire de două batalioane. Pe acest mal a lăsat și artileria grea sub comanda colonelului Alexandru Dobriceanu, care a bombardat malul opus susținând traversarea Tisei și ocuparea malului de vest⁹ Despărțită de baza de plecare, lipsită de artilerie și neputându-se aproviziona cu muniții, Divizia 4 infanterie a fost atacată de un număr mare de tancuri germane, care i-au tăiat legăturile și au izolat-o. În dimineața zilei de 20 octombrie 1944 Divizia 4 infanterie era deja încercuită, iar situația ei a devenit critică: fără artilerie, fără formațiuni de luptă spate, fără mijloace antitanc, înghesuită pe un spațiu restrâns, lipsită de hrană și mai ales de muniții, cu oamenii istoviți de luptele anterioare trebuia să facă față unei forțe inamice puternice. În cursul acestei zile inamicul a reluat ofensiva cu forțe numeroase de infanterie și tancuri și executând două lovituri la flancurile capului de pod au silit trupele diviziei române să se să replieze în bucla Tisei din raionul localității Verszang, unde s-a format o nouă linie de rezistență¹⁰. Aici luptătorii diviziei noastre au rezistat până la epuizarea ultimelor rezerve de muniții, apoi, la adăpostul unei ariengărzi, cei rămași în viață s-au repliat spre Tisa, pe care unii au trecut-o înot, alții pe bușteni ori pe plute improvizate.¹¹

Colonel (r) Constantin Ciobanu, pe front locotenent-colonel și șeful de stat major al Diviziei 4 infanterie, își amintește următoarele: "În zorii zilei de 19 octombrie 1944 s-a produs atacul cu blindate germane. Ele au debarșat din Szolnor și dirijându-se pe șoseaua spre Mezötur au trecut peste cele două batalioane aflate pentru acoperire. Concomitent inamicul a exercitat o puternică presiune asupra capului de pod, declanșând un nimicitor foc cu armamentul greu automat și cu artilerie. Situația trupelor din capul de pod era catastrofală. Voința de rezistență a trupelor Diviziei 4 infanterie române era descurajată de lipsa muniției. Trăsătura dominantă a rapoartelor constă în cerința disperată: Nu avem cartușe! Nu avem muniție! Să ni se trimită muniție!"¹²

În cursul dimineții de 20 octombrie 1944 a aterizat la postul de comandă al Diviziei 4 infanterie, un avion cu ordinul comandantului Armatei 1 române de a rezista cu orice preț, deoarece o intervenție de despresurare era în curs de pregătire. Cu

acest prilej s-a întocmit de către statul major al Diviziei 4 infanterie un raport în care solicită să se trimită de urgență pe calea aerului muniție și hrană. Cum un dezastru nu vine niciodată singur, imediat după decolare avionul a fost lovit și doborât de către inamic, așa încât raportul nu a mai ajuns la comandamentul Armatei 1 române. Atacurile inamicului deveneau tot mai insistente, iar dispozitivul de apărare al diviziei noastre era pe cale de a fi fragmentat, ivindu-se pericolul iminent ca statul major al unității să cadă în mâna inamicului. În aceste condiții generalul Platon Chirnoagă, a decis ca postul de comandă să treacă pe malul stâng al Tisei, sperând că se va putea încheia o rezistență până la sosirea unor noi trupe în spijin.” Ajunși peste apă – menționează în amintirile sale locotenent-colonelul Constantin Ciobanu – ne-am adăpostit în zăvoi. Aici nimic nu mai putea fi înțepins. Grupuri mici de ostași se îndreptau către acoperișurile dimprejur. Nici o rezistență nu mai putea fi realizată... Spatele Diviziei fusese pulverizat. Ne-am hotărât să încercăm a răzbi către ai noștri. Am ieșit din zăvoi și ne-am îndreptat către rambleul unei șosele. Acolo...ne așteptau țevile amenințătoare ale tunurilor unor tancuri inamice. Nu mai era nici o posibilitate de scăpare. Luați prizonieri și dezarmați, am fost transportați într-o mașină la postul de comandă al diviziei germane..., iar apoi în captivitate...”¹³. În aceste condiții dramatice, după o rezistență de 48 de ore Divizia 4 infanterie a fost nevoită să se predea împreună cu comandamentul său, pierzându-se 6.500 de oameni¹⁴. Se impune a sublinia că ofițerii și soldații români din compunerea Diviziei 4 infanterie au căzut în captivitate numai datorită condițiilor vitrege în care au fost obligați să accepte lupta cu inamicul. Edificatoare în acest sens sunt mărturiile generalului de divizie (r) Alexandru Dobriceanu, participant la aceste lupte, avea gradul de colonel și comanda Regimentului 1 artilerie grea, care menționează că în dimineața zilei de 19 octombrie 1944 “aproximativ 50-60 de tancuri de tip <<Tigru>> și <<Pantera>> au pornit la atac din capul de pod de la Szolnók, vărsând foc din tot armamentul de bord. Rezistența eroică a infanteriștilor din Batalionul 1000 B nu a putut stabili înaintarea masei de tancuri germane. Din acel moment am ajuns în situația de a nu mai avea nici o acoperire în fața pozițiilor de tragere ale bateriilor... Nu aveam altă alternativă decât lupta cu blindatele inamice prin trageri directe și o iscusită manevră în adâncime a materialului.”¹⁵

Pentru eroismul aprobat în confruntarea cu inamicul, Regimentul 1 Artilerie grea, a fost elogiat de către comandamentul Corpului 4 armată, general Nicolae Stoenescu, în Ordinul de zi nr. 59 din 25 octombrie 1944, în care se arăta:

“În grelele lupte din ziua de 19 octombrie 1944, când inamicul atacând cu numeroase forțe blindate de toate tipurile, amenința flancul și spatele corpului de armată, regimentul 1 Artilerie grea, prin focul tunurilor sale și printr-o abilă manevră de material, a reușit să ditrugă și să avarieze parte din tancurile inamice, contribuind astfel la încetinirea atacului, care nu a putut progresa decât cu o viteză de 2,5 km. pe oră.

Pentru dârzenia și eroice comportamente a comandantului, ofițerilor și trupei acestui regiment, citez prin ordin de zi pe Corpul 4 armată regimentul 1 artilerie grea, comandat de colonelul Alexandru Dobriceanu.”¹⁶

Cauzele care au condus la tragedia acestei mari unități a armatei române, împrejurare în care au fost luați prizonieri peste 6.000 de militari nu pot pune la

îndoială loialitatea sentimentelor și profesionalismul comandanților, deoarece aceștia probaseră în multe bătălii anterioare cinste și devotament față de culorile drapelului sub faldurile căruia luptau, precum și o pregătire de specialitate corespunzătoare. Totuși cum se explică acest eșec?

1. Generalul rus I.M. Mangarov, comandantul Grupului de armate constituit din Armata 53 sovietică și Armata 1 română, deci cel care se afla la comanda întregului front deși a fost informat de situația disperată a Diviziei 4 infanterie, nu a luat imediat nici o hotărâre.
2. Comandamentul Corpului 4 armată română, din care făcea parte și Divizia Infanterie, din motive obiective nu a putut interveni la timp și în spijinul unităților sale încercuite.
3. Forțele sovietice intercalate între cele două armate române (1 și 4) și care se aflau în apropierea diviziei 4 infanterie – preocupate de misiunea și nevoile lor – nu au apreciat suficient situația precară a diviziei (pot fi și ele motive) aceasta fiind lăsată să se zbată în luptă doar cu modestele sale mijloace¹⁷, apreciere care aparține unui martor ocular la aceste lupte, generalul de brigadă Damian Roșcu, șeful de stat major al Armatei 1 române.

Am stăruit asupra cauzelor care au contribuit la acest episod dureros, deoarece la câteva zile după ce a fost luat prizonier, generalul Platon Chirnoagă, comandantul Diviziei 4 infanterie, a vorbit la postul de radio „Donan” de la Viena, îndemnând pe militarii români să rămână fideli aliați cu Germania, iar curând a devenit ministru de război în guvernul național-legionar format de Horia Sima la Viena¹⁸. Acest guvern a fost compus din zece membri din care cinci erau legionari (Horia Sima – președintele Consiliului de Miniștri, Mihail Sturdza – ministru Afacerilor Externe, Vasile Iașinschi – ministrul Sănătății, Grigore Manolescu – Ministrul Propagandei, Corneliu Georgescu – ministru Educației naționale) și cinci personalități independente – generalul Platon Chirnoagă – ministrul de Război, prof. Ioan Sângiorgiu, deputatul basarabean Vladimir Cristi, comandorul Eugen Boilă și mitropolitul Basarabiei, Visarion Puiu¹⁹. Guvernul a luat ființă oficial la 10 decembrie 1944, având sediul la Viena până la 19 februarie 1945, când și-a mutat reședința în Germania, unde a rămas până la capitularea acesteia.²⁰

În asemenea condiții se pot trage unele aprecieri eronate asupra cauzelor dezastrului Diviziei 4 infanterie, dar realitatea a demonstrat că pierderea acestei mari unități a armatei române nu a avut nici o legătură cu declarațiile și poziția ulterioară adoptată de generalul Platon Chirnoagă, de altfel, un iscusit comandant pe câmpul de luptă.

În scurt timp, situația frontului a fost restabilită în zona unde activase Divizia 4 infanterie și inamicul nevoit să se retragă grație intervenției comandamentului Armatei 1 române, care a dirijat diviziile Corpului 7 armată în sectorul unde se produsese contralovitura germană.

La sfârșitul operației „Debrețin”, Armata 1 română se afla pe cursul mijlociu al Tisei, la nord de Szolmók, pregătindu-se pentru a participa la atacul asupra orașului Budapesta.

În concluzie se poate aprecia fără nici o îndoială că pierderea Diviziei 4 infanterie a fost o tragedie care putea fi evitată.

NOTE:

1. Armata Română în al doilea război mondial. Romanian army in World War II, coordonatori Jipa Rotaru, Carol König, Alexandru Dușu; autorii: Eftimie Ardeleanu, Nicolae Ciobanu, Dumitru Dobre, Alexandru Dușu, Eugen Ichim, Carol König, Alexandru Oșca, Petre Otu, Aurel Pentolescu, Jipa Rotaru, Maria Trache, Editura Meridiane, București, 1995, p.148.
2. Veteranii pe drumul onoarei și jertfei, Editura „Vasile Cârlova”, București, 1998, p. 415.
3. Constantin I. Kirițescu, România în al doilea război mondial, Editura Univers Enciclopedic, București, 1995, p. 268.
4. Veterani pe drumul onoarei și jertfei, op. Cit., p. 415-416.
5. Armata română în războiul antihitlerist, culegere de articole, Editura Politică, București, 1965, p. 264.
6. Veteranii pe drumul onoarei și jertfei, op. cit., p. 417.
7. Constantin I. Kirițescu, op. cit., p. 269.
8. Veteranii pe drumul onoarei și jertfei, op. cit., p.425.
9. Constantin I. Kirițescu, op. cit., p.270.
10. Col. I. Cupșa, conf. Gh. Matei, col. I. Focșeneanu, conf. B. Bălțeanu, col. L. Ion, V. Zaharescu, Contribuția României la războiul antihitlerist, (23 august 1944-9 mai 1945), Editura Militară, București, 1958, p. 304-305.
11. Ibidem, p. 305.
12. Veteranii pe drumul onoarei și jertfei, op. cit., p. 426.
13. Ibidem
14. Constantin I. Kirițescu, op. cit., p. 270.
15. Veteranii pe drumul onoarei și jertfei, op. cit., p. 427.
16. Mesajul patriotic al unor ordine vezi, Editura Militară, București, 1980, p. 28.
17. Veteranii pe drumul onoarei și jertfei, op. cit., p. 428.
18. Constantin I. Kirițescu, op. cit., p. 270-271.
19. Dana Beldiman, „Armata Națională de Eliberare” în vizorul secției a II-a din Marele Stat Major, în Revista de istorie militară, 3 (61), 2000, p. 32.
20. General Platon Chirnoagă, Istorie politică și militară a războiului României contra Rusiei sovietice, 22 iunie 1941-23 august 1944, editura Fides, Iași, 1997, p. 251.